

כולנו גרים

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שמג

"ויאמר ה' מסיני בא" - כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות. תחילה הלך אצל בני עשו, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: "לא תרצח". אמרו: כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא שנאמר: "והידיים ידי עשו" ... "ועל חרבך תחיה" (בראשית כז). הלך אצל בני עמון ומואב, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: "לא תנאף". אמרו לו: כל עצמה של ערווה להם היא, שנאמר: "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". הלך אצל בני ישמעאל אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: "לא תגנוב". אמרו לו: כל עצמם אביהם ליסטים היה, שנאמר: "והוא יהיה פרא אדם". וכן לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה ... לא דיים שלא שמעו, אלא אפילו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם עד שפרקום. כיון שראה הקב"ה כך, נתנם לישראל. משל לאחד ששילח את חמורו וכלבו לגורן והטעינו לחמור לתך ולכלב שלוש סאים. היה החמור מהלך והכלב מלחית. פרק ממנו סאה ונתנו על החמור. וכן שני וכן שלישי. כך ישראל קבלו את התורה בפירושה ובדקדוקיה אף אותם שבע מצות שלא יכלו בני נח לעמוד בהם ופרקום. באו ישראל וקבלום. לכך נאמר: "ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו".¹

במדבר רבה פרשת נשא פרשה יג סימן טו

"פר אחד בן בקר" - כנגד כהנים. "איל אחד" - כנגד לוויים. "כבש אחד" - כנגד ישראל שכולם קבלו את התורה בסיני. "שעיר עזים אחד לחטאת" - כנגד הגרים שעתידיים להתגייר ושהיו שם, שכולם ראויים, שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח ה). כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא: "האדם", מלמד שאפילו עובד כוכבים המתגייר ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול.²

משנת רבי אליעזר פרשה טז עמוד 303

לְמָה הגרים דומין בפני ישראל? לרועה שהיה רועה את עדרו, וברח שה אחד מן הַאֶפְרָיִם ונכנס לתוך הצאן.³ והיה חביב עליו יותר מדאי. למה? שְׁאֵלוּ לַקַּח בַּדְמִים, וזה שלא בדמים, אלא מאליו בא, ונכנס בתוך הצאן. כך ישראל, כמה אותות ונפלאות עשה להן הקב"ה, כמה קולות ולפידים וברקים הראה אותן בהר סיני, עד שקיבלו את התורה. אבל הגר לא ראה מאומה, אלא מאליו בא ונדבק בישראל. לכך הכתוב מזהיר עליו.⁴

¹ ובפיסקא הסמוכה ממשיך ספרי את הקו הזה, דווקא על הפסוק "אף חובב עמים" שמפשוטו אולי אפשר היה להבין אחרת. וזה לשונו שם: "אף חובב עמים, מלמד שחבב המקום את ישראל מה שלא חבב כל אומה ומלכות". מדרש זה ורבים דומים לו, הם המדרשים הקלאסיים על העדפתו של עם ישראל על פני אומות העולם, אשר סרבו לקבל את התורה ומכאן נוצר הקרע ואף השנאה בין ישראל לאומות: "מאי הר סיני? - הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו" (גמרא שבת פט ע"א). אך באמת הייתה פנייה והצעה לאומות העולם לקבל את התורה! האם הייתה זו הצעת שווא, רק "לצאת ידי חובה", או שמא אדרבא, יש זו פניה כנה שיש בה עדות לתוקפה הכלל-אנושי של התורה? האם בסירוב הגויים הפכה התורה לפרטיקולארית ואיבדה את אופייה האוניברסאלי? האם בעקבות סירוב זה קבלו חיזוק האיסורים לקבלת גרים מעמים מסוימים כמו למשל האיסור: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" ? ראה דברינו [תורה לאומית מול תורה אוניברסאלית](#) בפרשת יתרו וכן דברינו בפרשת כי תבוא [האבן תשמור את האבן](#) לגבי כתיבת התורה על אבנים בשבעים לשון בכניסה לא"י והיחס הדואלי שם לגויים - שיטת ר' יהודה ור' שמעון. ואם נחזור למעמד הר סיני, ראה איך בלעם מרגיע את אומות העולם בעת מתן תורה: "ה' מסיני בא - מלמד כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל, הרעיש כל העולם כולו על יושביו ... באותה שעה נתכנסו כל אומות העולם אצל בלעם בן בעור, אמרו לו: תאמר שהקב"ה מביא מבול על עולמו ומחריבו כשם שעשה לראשונים ... אמר להן: לאו, היום הוא מולך בעולמו, היום הוא מיישב את עולמו ... תורה הוא נותן לעמו, שבח הוא נותן לבניו, שכר טוב ליראיו, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן. אמרו לו: אם כן, ה' יברך את עמו בשלום" (מדרש תנאים לדברים פרק לג כן הוא במכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה, גמרא זבחים קטז ע"א, פסיקתא רבתי פסקא כ ועוד). האם כל זה רק "לצאת ידי חובה"? האם כל זה לא אמיתי?

² ובמסכת שבועות לט ע"א: " ... שכן מצינו במשה רבינו, כשהשביע את ישראל אמר להן: דעו, שלא על דעתכם אני משיב אתכם אלא על דעת המקום ועל דעת, שנאמר: ולא אתכם לבדכם וגו'. כי את אשר ישנו פה; אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מנין? תלמוד לומר: ואת אשר איננו פה עמנו היום (דברים כט)". הרי לנו שהפנייה אל אומות העולם לא נמחקה לגמרי ומתקיימת באותם שבאים לחסות תחת כנפי השכינה. הפוטנציאל תמיד קיים וההצעה המקורית לא הייתה רק אמתלא. ראה דברינו [אשר יעשה אותם האדם וחי בהם](#) בפרשת אחרי מות, בפרט הספרא שהבאנו בסוף הגיליון. הנוסח שם אפילו חד יותר: " ... וכן הוא אומר: הטיבה ה' - לכהנים ללויים לישראלים לא נאמר כאן, אלא: הטיבה ה' לטובים, הא אפילו גוי ועושה את התורה הרי הוא ככהן גדול". שם גוי (!) וכאן "עובד כוכבים שהתגייר". ולעניינינו מספיקה הגרות.

³ אֶפְרָיִם הוא שדה מרעה פתוח. ראה מסכת ביצה פרק ה משנה ז לגבי בהמות שמותר לשחוט ביום טוב: "אין משקין ושוחטין את המִדְבָּרִיּוֹת אבל משקין ושוחטין את הַבְּיָתוֹת. אלו הן ביתות? הלנות בעיר. מדבריות? הלנות בְּאֶפְרָיִם".

⁴ ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת לך לך סימן ו: "אמר ריש לקיש: חביב הוא הגר שנתגייר, מישראל בעמידתו על הר סיני. למה? לפי שאילולי שראו קולות וברקים וההרים רועשים וקול שופרות, לא היו מקבלים את התורה. וזה שלא ראה אחד מהם, בא והשלים

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק שמות פרשת שמות

וידוע מחלוקת ראשונים אי האבות יצאו מכלל בני נח⁵ ואלו ואלו דברי אלהים חיים, דמכלל בני נח יצאו ואברהם אבינו ע"ה נקרא בחגיגה (ג א) תחילה לגרים. אבל לכלל ישראל לגמרי לא באו עד מתן תורה. שהיה קידושין כמו שאמרו בסנהדרין (נ"ט א) על הפסוק (דברים לג ד) "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" - מאורסה. ואברהם הובטח בזה בשבועה והוא כמו שידוכין והתקשרות בשבועה, אבל עדיין אפשר להינתק עד הנישואין שנגמרו השידוכין. ועל זה נאמר (שמות כג, ט) וידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים, שהיו אז דוגמת נפש הגר.⁶

שו"ת ציץ אליעזר חלק כ סימן מד

בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ז סימן כ"ד הבאתי בשם הגאון בעל אור שמח ז"ל שכותב בספר משך חכמה פרשת ואתחנן על הפסוק: "שובו לכם לאהליכם", שהיה להם לישראל בשעת מתן תורה דין של גר שנתגייר, ושזהו שאמר להם: "שובו לכם לאהליכם", ואין אוהלו אלא אשתו, שמותר להם בקרובותיהם שנשאו לפני כן ואין צריכים לפרוש מהם.⁷

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות א-ד

בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבתן. מילה היתה במצרים, שנאמר: "וכל ערל לא יאכל בו". מל אותם משה רבינו, שכולם ביטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי, ועל זה נאמר: "ובריתך ינצורו". וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה, שנאמר: "וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם". וקרבתן, שנאמר: "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות" - ע"י כל ישראל הקריבום.⁸ וכן לדורות כשירצה העכו"ם להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן, ואם נקבה היא טבילה וקרבתן, שנאמר: "ככם כגר" - מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן.⁹

עצמו להקב"ה וקבל עליו מלכות שמים. יש לך חביב מזה? הרי שבהיבט של הבחירה בתורה ובהצטרפות לעם ישראל, הגרים עדיפים! עליהם לא "כפה עליהם הר כגיגית" כמו שנכפה על ישראל (עבודה זרה ב ב). ואולי יש כאן גם אנטיתזה לכלל "גדול המצווה ועושה" (יש אכן דעה נגדית שגדול מי שאינו מצווה ועושה, עבודה זרה ג ע"א, קידושין לא ע"א, בבא קמא לח ע"א).

⁵ ובמקומות אחרים הכיניו לכל שאר העמים הוא: "באי עולם". ראה גם הביטוי "באי בראשית" (מכילתא דרשב"י יב ב).
⁶ מקור עיקרי לדברים אלה הוא הגמרא בחולין קא ע"ב, שאגב דיון בשיטת ר' יהודה האוסר גיד הנשה גם בבהמה טמאה (משום שבתקופת האבות עדיין לא נאסרו בהמות לא-כשרות ולא הוגדרו מאכלות אסורים) קובעת: "לא נקראו בני ישראל - עד סיני" ורש"י מסביר שם שאמנם השם ישראל ניתן ליעקב בהקשר של המאבק עם המלאך והנגיעה בגיד הנשה, אך לעניין חיוב במצוות וקבלת התורה, לא נקרא עם ישראל בשם זה, רק אחרי מעמד הר סיני. והפסוקים בספר בראשית האומרים: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה", נכתבו בסיני. ראה רש"י ותוספות "לאחר מעשה" בגמרא חולין שם. הרוצה להתעמק בעניין יפנה לגמרא שם (ובדברינו [מצוות טרום סיני](#) בפרשת לך לך). לנו חשובה "התגלית" שבני ישראל עצמם עברו תהליך גיור במשך כשלושה חודשים מיציאתם ממצרים ועד מעמד הר סיני, והפירוש המיוחד לפסוק "כי גרים הייתם בארץ מצרים" - שעברתם תהליך גיור כדת וכדין בדומה לגר שבא להתגייר. ראה סיכום העניין גם בערך ישראל באנציקלופדיה התלמודית כרך כו: "בהלכה הזכר השם ישראל - בין על הכלל ובין על הפרט - בניגוד לבן-נח או גוי, וכן אמרו שהנודד מבני נח מותר בישראל, שאין נקראים בני נח אלא שאר האומות. שאף על פי שגם בני ישראל הם מבני נח, כיון שנתקדש אברהם אבינו, נקראו על שמו ולא על שם נח. ומכל מקום לא נקראו ישראל - לענין מצוות - עד סיני, היינו עד שעת מתן תורה, שנבחרו ישראל, וכל זמן שלא ניתנה תורה נקראו בני נח". ויש שמקפידים לקרוא לבני ישראל מתקופת האבות ועד השלמת הגיור בסיני "זרע אברהם".

⁷ ראה פירוש משך חכמה על הפסוק: "שובו לאהליכם" בדברים ה כז שרואה בו תשובה לשאלת החתם סופר מה מקור הדין של חז"ל שגר שהתגייר קטן שנולד דמי. וכבר פלפלו רבים בנושא שאם אכן היו בני ישראל כגרים לכל דבר לאחר מעמד הר סיני, היו מותרים בקרובותיהם (כגון עמרם שנשא את יוכבד דודתו לאישה), אך מאידך אפשר שהיו צריכים לקדש מחדש את נשותיהם. וכמו כן, האם הבנים שנולדו קודם מעמד הר סיני נחשבים לעניין מצוות פריה ורביה ועוד. הרושם הכללי הוא שהאחרונים מתייחסים לנושא גיור בני ישראל בתהליך שהחל במילה וקרבתן הפסח במצרים והסתיים במעמד הר סיני והברית שבספר שמות פרק כד, כדבר פשוט וברור ודנים בו להלכה ברצינות רבה.

⁸ מדובר בטקס הברית שמתואר בסוף פרשת משפטים, שמות פרק כד, אבל עפ"י מסורת חז"ל אירע לפני מתן תורה (ראה דברינו [אימתו אמרו נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים). ראה ויקרא רבה פרשה ט סימן ו, מחלוקת ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא אם בני נח הקריבו שלמים או עולות, שר' אלעזר מביא ראיה לשיטתו מפסוק זה. וזו לשון המדרש שם: "משיב ר' אלעזר לר' יוסי בר' חנינא: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים (שמות כד ה)". פשיטא לו שלבני ישראל היה אז עדיין דין של בני נח! וגם ר' יוסי בר' חנינא לא חולק על קביעה זו, רק טוען, לעצם הדיון ביניהם, שאלה לא היו קרובות שלמים אלא שלמים. ראה ויקרא רבה שם וראה דברינו [שלמים הם שלום](#) בפרשת צו.

⁹ ראה גם דבריו של הרמב"ם בפירושו למשנה, הקדמה למסכת זבחים. דברים אלה מיוסדים על מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב: "והיה כאזרח הארץ - מה אזרח אין נכנס לברית אלא בשלשה דברים: במילה ובטבילה ובהרצאת קרבן, אף גר אין נכנס לברית אלא בשלשה דברים: במילה ובטבילה ובהרצאת קרבן". ובספרי במדבר פרשת שלח פסקא קח: "רבי אומר: מה ישראל שלא באו לברית אלא בשלשה דברים: במילה ובטבילה ובהרצאת קרבן, אף הגרים כיוצא בהם". אפשר אולי לטעון ש"כניסה לברית" איננה גיור מלא במובן ההלכתי של המילה, הרמב"ם שמביא דברים אלה בהלכות הדנות בתהליך הגיור, לא מותיר ספק בעניין. הלכות גיור מושתתות על התקדים של תהליך הגיור של בני ישראל (זרע אברהם) ביצאם ממצרים. וחוזר הרמב"ם על דבריו אלה בתשובתו

רמב"ם הלכות ביכורים פרק ד הלכה ג

הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם: אב המון גוים נתתיך. הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה, ולאברהם היתה השבועה תחילה שיירשו בניו את הארץ וכו'.¹⁰

ויקרא רבה כג ב – "לקחת לו גוי מקרב גוי"

"כשושנה בין החוחים" - רבי אליעזר פתר קרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך הייתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב "או הנסה א-להים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד) - אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים. אם כן, לא הייתה נותנת מדת הדין לישראל שיגאלו ממצרים לעולם! אמר ר' שמואל בר נחמני: אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה, לא נגאלו ישראל לעולם.¹¹

במדבר רבה י א, פרשת נשא

"זה דודי וזה רעי" (שיר השירים ה טז)¹² כמו שאתה אומר: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות ליי" (ויקרא כ כו). א"ר לוי: כל מעשיהם של ישראל מובדלים מן אומות העולם: בחרישתן ובזריעתן בקצירתן בעומרן בדישתן בגרניהם ביקביהם ובתגלחתם ובמנינם ... להיות לי - הרי אתם שלי. הוי: "זה דודי וזה רעי".¹³ ר' יודן בשם ר' חמא ב"ר חנינא ור' ברכיה בשם רבי אבהו אמר: שהוא מרבה לי רעים. כיצד? כתיב: "ואבדיל אתכם מן העמים". כזה שהוא בורר את היפה מן הרע, בורר וחוזר ובורר. שכל מי שבורר את הרע מן היפה, שוב אינו חוזר ובורר. כך הקב"ה מצפה לאומות העולם שמא יעשו תשובה ויקרבן לתחת כנפיו.¹⁴

מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה יח

(איגרתו) לר' עובדיה הגר, תשובה קנח: "ודע כי אבותינו שיצאו ממצרים רובם עובדי עבודה זרה במצרים .. עד ששלח הקב"ה משה רבנו ... והבדילנו מן העמים והכניסנו תחת כנפי השכינה לנו ולכל הגרים ושם לכולנו חוקה אחת. ואל יהא ייחוסך קל בעיניך, אם אנחנו מתייחסים לאברהם יצחק ויעקב, אתה מתייחס למי שאמר והיה העולם". ראה [קובץ תשובות הרמב"ם באתר דעת](#). ואם נחזור למדרש, ראה מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק טו: "ככם כגרי יהיה. כשם שלא באו ישראל לחסות בצל כנפי השכינה עד שהיו מולים ובטבילה ובקרבן, כן אין הגר נכנס תחת כנפי השכינה אלא במילה ובטבילה ובקרבן". לחסות תחת כנפי השכינה הוא לשון מגילת רות. ראה דברינו [קבלת גרים](#) שם.

¹⁰ אם כבר הזכרנו את הרמב"ם ואת ייחוס הגר לאבות, בפרט לאברהם, אי אפשר שלא להזכיר את פסיקתו הברורה בנושא קריאת פרשת הביכורים (שהרי אנחנו בחג השבועות) ע"י גר שיכול לומר "פי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" וכן לומר: "אלוהינו ואלוהי אבותינו" בתפילה. פסיקה זו היא בניגוד למשנה ביכורים פרק א משנה ד: "אלו מביאין ולא קורין: הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ... וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר: אלוהי אבות ישראל וכשהוא בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם וכו'". הרמב"ם מסתמך על דברי הירושלמי ביכורים פרק א סוף הלכה ד: "תני בשם רבי יהודה: גר עצמו מביא וקורא. מה טעם? שנאמר (בראשית יז) פי אב המון גוים נתתיך. לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים. רבי הושע בן לוי אמר: הלכה כרבי יהודה שגר עצמו מביא וקורא. אתה עובדא קומי דרבי אבהו והורי רבי יהודה". ראשונים רבים כמו תוספות והרא"ש מגבילים הרחבה זו של הגר לתפילה, אבל הרמב"ם מביא את הדברים באופן ברור בדיני ביכורים וחוזר על כך כאמור בתשובה לרבי עובדיה הגר שמצויה גם בשו"ת הרמב"ם הלכות קריאת שמע א יא: "נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר. לפיכך יש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו שאברהם ע"ה הוא אביך ויש לך לומר שהנחת את אבותינו שלאברהם נתנה הארץ". ראה דבריו הנמצאים והברורים שם.

¹¹ כבר הזכרנו מספר פעמים את השפל הנורא שאליו ירדו בני ישראל במצרים, עד שעוד רגע ולא היו נגאלים כלל. ראה דברינו [משכו וקחו לכם, המכה האחת עשרה](#) בפרשת בא וכמו כן [כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען](#) בפרשת בהר ועוד. הגאולה הייתה בסופו של דבר בזכות השבועה של הקב"ה לאבות, בזכות היות בני ישראל אז במצרים מזרע אברהם לפחות. אבל שבועה זו איננה באה במקום תהליך יסודי ומלא של גרות ממש. זרע אברהם עדיין איננו עם ישראל. אמנם [קיימו האבות את התורה](#), אבל לכלל בני ישראל לא נכנסו (ר' צדוק מלובלין לעיל). מכאן, מהדיוטא התחתונה של גילולי מצרים, "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" ומאומי אובד אבי, מתחיל מסע הגיור של אבותינו ששיאו במעמד הר סיני ובברית שמות פרק כד, שהוא אבן בניין אב לכל הגרים לדורות שיעשו מסע אישי פרטי – ורות היא הדוגמה בחג השבועות.

¹² המדרש שם הוא על פרשת הנזיר: "איש או אשה כי יפלא לנדוד נדר להזיר לה", ממנו מתגלגל נושא הנזירות והנזר של ישראל.

¹³ אליבא דר' לוי ישראל הם הדוד, הם הריע של הקב"ה. "ואבדיל" – הבדלה גמורה.

¹⁴ איזה הבדל בין "ואבדיל" ובין "ואבדיל" (בין ר' לוי הטבריאני ור' אבהו מקיסריה)! לא אומות העולם הופרשו מעם ישראל, אלא עם ישראל הופרש והובדל מהם! ולכן יש שלוש משמעויות מרכזיות: האחת, תזכורת לעם ישראל מה הם שורשיו. השנייה, יש דלת פתוחה לאומות העולם להצטרף לעם ישראל. הברירה של היפה מן הרעה איננו דבר חד-פעמי, אלא תהליך מתמשך. ובכך אולי גם יחלוק מדרש זה על מדרש ספרי בו פתחנו. והשלישית, קבלת הגרים. כשעם ישראל מקבל את הגרים, הוא חוזר על התהליך שהוא עצמו עבר, הוא מקבל את "אחיו" שלא עברו את הברירה הראשונה, אבל כעת באים כאשר הקב"ה "בורר וחוזר ובורר". ראה מדרש זה בנוסח של שיר השירים רבה בדברינו [לקחת לו גוי מקרב גוי](#) בפרשת ואתחנן.

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים"¹⁵. לא תוננו - בדברים, ולא תלחצנו - בממון. שלא תאמר לו: אמש היית עובד לבל קורס נבו, והרי חזירים בין שיניך, ואתה מדבר מילין כנגדי!¹⁶ ומנין שאם הונתו שהוא יכול להונך? תלמוד לומר: "כי גרים הייתם". מכאן היה רבי נתן אומר: מוס שבך אל תאמר לחברך.¹⁷

אלשיך דברים פרק י פסוק יט

ולא תאמרו הנה טעם זה לא יצדק בנו עם הגר לאהבו, ואחר שאין לנו טעם זה למה נאהבו והוא מזרע טמא ואנחנו כולנו קדושים ואין אהבה רק בין השווים!¹⁸ לזה אמר: "ואהבתם את הגר" מטעם שווי,¹⁹ כי הלא גם אתם דומים להם כי גרים הייתם בארץ מצרים, כי במצרים עבדתם עבודת גילולים ונתגירתם שם ובאתם אל הקדושה, והוא מה שעל כן נכנסנו תחת כנפי השכינה במילה וטבילה כנודע כמשפט הגרים.²⁰

שמות רבה יט ד, פרשת בא

"זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות יב מג). זהו שכתוב: "ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמו" (ישעיה נו ג). אמר איוב: "בחוף לא ילין גר דלתי לאורח אפתח" (איוב לא לב) - מן הקב"ה למד, שאינו פוסל שום בריה אלא לכל הוא מקבל, והשערים נפתחים בכל שעה וכל מי שהוא מבקש ליכנס יכנס. לכך הוא אומר: "בחוף לא ילין גר", כנגד: "וגרך אשר בשעריך" (דברים לא יב) ... א"ר ברכיה: כנגד מי אמר "בחוף לא ילין גר"?²¹ אלא עתידים גרים להיות כהנים משרתים בבית המקדש, שנאמר: "ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב" (ישעיה יד א); ואין "ונספחו" אלא כהונה, שנאמר: "ספחני נא אל אחת הכהונות" (שמואל א ב לו),²² שעתידין להיות אוכלין מלחם הפנים לפי שבנותיהן נישאות לכהונה.²³

מדרש זוטא - רות (בובר) פרשה א סימן א

¹⁵ הפסוק אותו הוא דורש הוא בשמות כב כ. שלוש פעמים נוספות מוזכר בתורה הביטוי: "כי גרים הייתם בארץ מצרים". בשמות כג ט, ויקרא יט לד ובדברים י ט. וראה גמרא בבא מציעא נט ע"ב שמונה 36 ויש אומרים 46 מקומות בהם הזהירה התורה על הגר. ¹⁶ מן הסתם לא מדובר באדם שמתגרה בגר ללא סיבה. היה ביניהם דין ודברים, בענייני ממון למשל, שאולי גם הגיע לבית הדין, ובמהלך העימות ביניהם, הטיח בעל הדין בגר: מי אתה שבכלל תדבר כנגדי! מה שמוכיח שבאמת אין הוא רואה בגר שווה אליו. ¹⁷ זה מקור הביטוי "מום שבך אל תאמר לחברך", בעניין היחס לגר. משמע יש לכולנו מום בעברנו ואל לנו להתנשא. ראה מכילתא זו בגמרא בבא מציעא נט ע"ב ושם מבאר רש"י: "מום שבך אל תאמר לחברך - כיון דגרים הייתם - גנאי הוא לכם להזכיר שם גירות". (ובגמרא שם שזהו מקור הביטוי: בבית התלוי לא מזכירים את החבל). ראה גם פירוש רש"י ויקרא יט לד: "כי גרים הייתם - מום שבך אל תאמר לחברך - אני ה' אלהיכם - אלהיך ואלהיו אני". וחזקוני שם, מוסיף ומרחיב (כדרכו) על רש"י: "כי גרים הייתם בארץ מצרים פרש"י מום שבך אל תאמר לחברך ובמצרים עבדו ישראל עבודת כוכבים כדכתיב בסוף יהושע: והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים". אך ראה פירוש רמב"ן לשמות כב כ שלא מסכים עם הקו הזה של רש"י (ואבן עזרא שם) ומחזיר את "כי גרים הייתם בארץ מצרים" ר"ל לא תונה ולא תלחצנו" ללחץ הפיסי של העבדות: "הנכון בעיני כי יאמר, לא תונה גר ולא תלחצנו ותחשבו שאין לו מציל מידך, כי אתה ידעת שהייתם גרים בארץ מצרים וראיתו את הלחץ אשר מצרים לוחצים אתכם ועשיתו בהם נקמה, כי אני רואה דמעת העשוקים אשר אין להם מנחם ומיד עושקיהם כח, ואני מציל כל אדם מיד חזק ממנו". רמב"ן כנראה לא אוהב את הרעיון שעם ישראל ניתק במצרים מעברו עד שהיה צריך לעבור תהליך של גיור. האם זה קשור לוויכוחו עם הנוצרים? כך או כך, ראה דברינו [וגר לא תונה](#) בפרשת משפטים.

¹⁸ אלשיך מסביר את צמד הפסוקים: "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵה גֵר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: וְאַהֲבַתְּ אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם". את המעבר מאהבת ה' את הגר לאהבתנו אותו. ניחא ה' שאוהב את הגר - עפ"י המשל במשנת רבי אליעזר לעיל על השה שהצטרף אל העדר מהאפר הפתוח - אבל למה אנחנו?

¹⁹ שיוויון. ²⁰ ולא עוד, אלא כפי שהראינו לעיל. ראה גם דברי של אלשיך בפירושו לויקרא יט לד: "ונתן טעם ואמר כי גרים הייתם בארץ מצרים. והוא לומר כי מה תבזוהו על אשר עבד עבודה זרה, והלא אם גם אתם עבדתם אותה ונתגירתם בארץ מצרים, ולא עוד כי אם שזה נתגיר בארצכם. כאומרו אתך גר בארצכם, כי בבת אחת הושווה אתך, כי מיד נכנס בקדושה בעצם תחת כנפי השכינה שהוא בארץ ישראל שלעומת ארץ העליונה. מה שאין כן אתם כי גרים הייתם בארץ מצרים אדמה טמאה, שלא היה גירותכם בדבקות עצמי כגר הזה שנתגיר בארצכם". וראה שוב לעיל דברי ר' צדוק מלובלין: "ועל זה נאמר (שמות כ"ג, ט') וידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים, שהיו אז דוגמת נפש הגר". לא גרים במובן של אזרחים מדרגה שנייה ומשוללי זכויות, אלא גרים ממש שעברתם תהליך גיור לכל דבר ועניין.

²¹ על איזה "חוק" מדובר? על חוק למחנה ישראל? לא, אומר ר' ברכיה, על חוק לבית המקדש כפי שהדרשה ממשיכה. ²² כנבואה הקשה של שמואל על עלי. ראה שבועות ו ב שהוא גם מלשון ספחת. נראה שלא רק בשל השוואה לשונית לצורך לימוד שפייחה היא כהונה, מובא פסוק זה, אלא ללמד שבני עלי שחטאו לא זכו, אבל הגר שבא בתמימות - יזכה.

²³ וההמשך שם על בסיפור עקילס הגר שתמה איך זה שכל שכרו של הגר הוא "לחם ושמלה". ראה בהמשך המדרש שם את התשובה שהשיבו לו "רבותינו" וראה דברינו [הגר שביקש להיות כהן גדול](#) בפרשת במדבר. כך או כך, מדרש זה על הציווי בקרבן פסח, עוד במצרים, כבר בפסח ראשון: "כל בן נכר לא יאכל בו", בא לדרוש בטובתם ומעלתם של בני הנכר שיבואו במרוצת כל הדורות לבקש בתמימות להסתפח לעם ישראל. ולא בכדי ממוקם מדרש זה שם. הרי אתם בני ישראל, זה עתה יצאתם מבני נכר לבני בריה, זה עתה נמולתם והתגירתם. זכרו רגע זה לדורות! (ואגב הרמב"ם לעיל בהלכות ביכורים, וכי לא יקרא הגר את נוסח ההגדה: "שהוציאנו מצרים" ובתורה ובתפילה: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" כמו כולם?)

ומה ענין רות אצל עצרת, שהיא נקראת בעצרת בזמן מתן תורה? ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי ייסורים ועוני, וכן הוא אומר: "חִתְּךָ יִשְׁבוּ בְּהַתְּכִין בְּטוֹבָתְךָ לְעֵינֵי אֱלֹהִים" (תהלים סח יא).²⁴

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יב - בחדש השלישי

"בחדש השלישי" (שמות יט א). למה בחדש השלישי? שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר: אילו נתן אף לנו את התורה, היינו עושים אותה. אמר להם הקב"ה: ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי.²⁵

מסכת סנהדרין דף צט עמוד ב

תמנע בת מלכים הוא, דכתיב: "אלוף לוטן אלוף תמנע" (בראשית לו כט). וכל אלוף - מלכותא בלא תאגא היא. בעיא לאיגורר,²⁶ באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה. הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת. נפק מינה עמלק, דצערניהו לישראל.²⁷

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

מים אחרונים 1: הזכרנו מספר פעמים במהלך הדף (אך לא פרטנו ולא הרחבנו) את הברית שבסוף פרשת משפטים, שמות פרק כד, הכוללת הקמת מזבח, הקרבת זבחים ושלמים והזאת דם על העם. ושיאה בפסוק: "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". ראה דברינו [אימתי אמרו נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים, שם הצבענו על המחלוקת הגדולה בין רש"י, אשר מקדים את ברית זו לפרשת יתרו, לפני מעמד הר סיני ועשרת הדברות; ובין רמב"ן שמשאיר אותה במקומה. לפי רש"י זה היה החלק של קבלת מצוות בתהליך הגיור. ומיד אחריו – מעמד הר סיני וקבלת התורה. לפי רמב"ן הסדר הוא קבלת התורה ורק אחרי מעמד הר סיני הושלם התהליך במעשה הברית ובאמירה נעשה ונשמע (שאולי ניתן לצרפו לכל גיור). אלא שרמב"ן כנראה חולק בכלל על עניין הגרות של בני ישראל ביציאת מצרים כפי שהערנו בהערה 17.

מים אחרונים 2: ראה השימוש שעושה הרב בן ציון חי עוזיאל זצ"ל בביטוי "ואת האובדת לא בקשתם" (הלכות מספר יחזקאל לד ד: "אֶת־הַנְּחֻלוֹת לֹא חִזְקֶתֶם וְאֶת־הַחֻלָּה לֹא־דַרְפֶּאתֶם וְלִנְשֻׁבְרֹת לֹא חִבַּשְׁתֶּם וְאֶת־הַנְּדָחַת לֹא הִשְׁבַּתֶּם וְאֶת־הָאֲבֵדוֹת לֹא בִקְשִׁיתֶם וּבְחֻזְקָה רַדִּיתֶם אֹתָם וּבְפָרְדִּי"), לדיון הלכתי לגבי הקלה בתהליך הגיור: "ובדורנו זה אחראית וקשה מאד נעילת דלת בפני גרים, לפי שהיא פותחת שערים רחבים ודוחפת אנשים ונשים מישראל להמיר דתם ולצאת מכלל ישראל או להיטמע בגוים ויש בזה משום אזהרת רז"ל: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מ"ז) ... ואלה הם בבחינת צאן אובדות, וירא אנכי שאם נדחה אותם לגמרי על ידי זה שלא נקבל את הוריהם לגרות נתבע לדין ויאמר עלינו: את הנדחת לא השיבותם ואת האובדת לא בקשתם (יחזקאל ל"ד) וכו' " (שו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סימן סה). לפסק דין ייחודי זה שראוי להזכירו שוב ושוב, יש גם קשר לנושא שלנו. מסלול הגיור הפרטי מזכיר את המסלול הלאומי שעברו בני ישראל

²⁴ פרשנים ובעלי ספרי מנהיגים מציינים את הקשר של רות לחג השבועות, לא רק בפן החקלאי ועונת השנה (קציר חיטים), אלא גם במוטיב של מתן תורה וקבלת התורה. כאן, ע"י בני ישראל במעמד הר סיני, וכאן ע"י רות המסמלת את הגרים שמתחברים למעמד זה, אם בממד ההלכתי הפשוט ואם בממד המיסטי-רוחני של הנשמות שעמדו על הר סיני. מדרש זה, המציין את התורה המתקיימת מתוך חסר חומרי דווקא, כמאמר חכמים: "פת במלח תאכל ... ובתורה אתה עמל", הוא אולי המקור הקדום לכולם (ראה שני פסוקים קודם לפסוק שהמדרש מביא מתהלים סח, פסוק ט המתאר את מעמד הר סיני: "אֶרֶץ רַעֲשָׁה אֶף שָׁמַיִם נִטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינֵי מִפְּנֵי אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל"). כך או כך, אנו מקוים שהצלחנו להראות שהקשר בין רות למתן תורה הוא הרבה יותר עמוק. אזכור גרות רות בחג מתן תורה בא להזכיר לנו שבעצם כולנו גרים, כולנו עברנו תהליך דומה, בני אברהם יצחק ויעקב כבני ובנות בנות לוט ועגלון מלך מואב. אלה שנאמר עליהם "סגולה מכל העמים" ואלה שנאמר עליהם: "לא יבואו בקהל ה' ". אלו ואלו, הללו והללו. אולי תזכורת זו תביאנו ליחס קצת פחות מתנשא ויותר אמפטי לבאים לחסות תחת כנפי השכינה. ולמרות דברי חז"ל שאין מזכירים לגר את עברו ומוצאו, את עברנו שלנו נזכיר, נכיר ונוקיר.

²⁵ נראה שמדרש זה חוזר למדרש בו פתחנו וסוגר מעגל. לפחות לגבי "מלכות רומא הרשעה" איתה יש לנו חשבון ארוך, אבל גם קרבה שאי אפשר להכחיש. שהרי אם אכן הם ההמשך של עשו אחינו התאום, בנם של יצחק ורבקה, נכדם של אברהם ושרה, אין לנו אפשרות שלא לקבלם חזרה ולגייירם בכל עת שיחזרו בתשובה ויבואו ללמוד תורה ולחסות בצל כנפי השכינה (ולומר אלוהינו ואלוהי אבותינו: אלוהי אברהם, אלוהי יצחק וגם אלוהי יעקב). וכבר הרחבנו במדרש זה בדברינו [פרידת יעקב ועשו – סגירת החשבון? בפרשת וישלח](#). וראה כמו כן ספרו של ישראל יובל [שני גויים בבטן](#).

²⁶ בקשה תמנע להתגייר. ראה הדרשות על אברהם "ואת הנפש אשר עשו בחרן" – אברהם מגייר את האנשים ושרה את הגרים.

²⁷ סגירת מעגל נוספת שמצאנו לאחר השלמת הדף היא עם תמנע שבאה מבית המלכות של שעיר וביקשה להסתפח למשפחת אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה וסופם של בני שעיר שחברו להם עשו ומשפחתו ונולד מהם עמלק שציער את ישראל. וכל זאת משום שאבות האומה ריחקה. אם נחזור לפסוק בראש מדרש ספרי בו פתחנו, הפסוק הוא: "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו". אז אולי גם זה חלק מהזכור של עמלק. זכור שאבותינו לא ידעו לקבל את תמנע מבני שעיר ודחו אותה. וסוף דבר שבני שעיר חברו לבני עשו ותמנע שנמנע ממנה להסתפח לאבות הלכה ונישאה לאליפז ויצא ממנה עמלק. זכור שיכולת לקרב ולא לרחק. לקבל גרים ולא להרחיקם. ראה סוף משנה מסכת עדויות.

בספר שמות: יציאה מעבדות פרך וממ"ט שערי עבודה זרה לחירות, לתהליך גיור וקבלת התורה (ב"נעשה ונשמע" ו/או ב-
"כפה עליהם הר כגיגית").